

Če bi človek sodil po njegovih koncertih, bi verjel, da se je že pred desetletjem pripravljaj na koronavirusno obdobje. Med 50 in 60 ljudi, nič več, mu navadno prisluhne na nastopih, na katerih kot glasbenik, interpret, tudi pantomimik, dodobra izkoristi dolgoletne izkušnje nastopanja na dramskih odrih. Intimni dogodki z veliko smeha in tudi kakšno solzo so ti nastopi.

Nasprotje junaštva ni strahopetnost, temveč konformizem

Tekst

Anja Intihar

Foto

Jože Suhadolnik

Ko sem si pred intervjujem – dobila sva se na železniški postaji v Novi Gorici – znova vrtela njegove songe, poslušala, ampak res poslušala do črke natančno *Izvirni greh* in *Politika Gvida*, me je kot že ničkolikokrat prešinilo, kakšen izvrsten poznavalec človeškega značaja je. V globino želodca zarežejo danes znova (ali pač vseskozi) aktualni *Bogatašev song* in *Očenaš* s predzadnjega albuma *Romance brez krjance*, da o *Volitvah* s še zmeraj aktualne plošče *Porakaeva!*, od katere so minila sicer že skorajda štiri leta, niti ne izgubljam besed. Iztok Mlakar v mehkem primorskem narečju skozi humor ne skopari z očitki na račun človeških slabosti. A mu vendar – morda prav zaradi tistih mehkih, na prvi prisluk tako nedolžnih g-jev – na neki način vseskozi odpuščamo dejstvo, da nam nastavlja ogledalo, ker si ga sami ne upamo.

Kakšna gledališka sezona ga čaka, še ne ve. Niti ali bo v prihodnjih mesecih lahko nastopal. Ozračje za kulturo oziroma umetnost nasploh ni dobro. Pogovor sva začela zato s tem – kje je danes politična satira, ko je materiala ob vseh karikaturah, ki veselo čivkajo, neznansko veliko. Žal pa tudi strahu, ki pogosto vodi v samocenzuro.

Zdi se, da materiala za (politično) satiro v družbi še nikoli ni bilo toliko kot danes, a prav tako tudi ne tako malo satire. Kje vi vidite vzroke za to?

Saj satira je prisotna, ne smemo pozabiti na Jureta Godlerja in Tilna Artača, ki sta izredno talentirana. Na drugi strani je splošna klima pri nas, ki je čudna. Vse je sovražno, ljudje niso sposobni držati – kar pa je osnova humorja – ironične distance ne le do drugih, temveč tudi do samih sebe. Tu se namreč začne humor. S tem, da stopiš iz svojega kozmosa, kjer si ustvariš neko idejo, iz svojega telesa oziroma razmišljanja.

Če hoče Slovenec vedeti, kakšno je njegovo politično prepričanje, prebere ali *Demokracijo* ali *Mladino*. In potem ve (*smeh*). Nikoli ne pogleda z ironijo nase. Morda so sicer pri tem malo bolj šibki desni kot levi, čeprav sam vedno jemljem distanco do obeh. Osnova za satiro

je, da, kakor pri psihoanalizi, najprej analiziraš samega sebe. Ko si se sposoben videti v smešnem kontekstu, kot nepopolno bitje, sledi osvoboditev. Razlika med komedijo in tragedijo je v tem, da tragedija kaže ljudi takšne, kot bi radi bili. Zato pravijo, da je komedija stvar starejšega človeka, z leti natančno veš, kakšen si in kakšni so ljudje. Če seveda se razvijaš. Jaz bi samega sebe pred 40 leti danes mlatil, ker sem bil takrat takšen bedak (*smeh*). Ampak če imaš danes enako mnenje kot tedaj, si vrgel stran 40 let.

Komedija je stvar zrelega razmišljanja. Vedno citiram Charlieja Chaplina, ki je dejal, da če gledaš življenje od blizu, je tragedija, od daleč pa komedija. Bolj ko greš proti koncu življenja, bolj se smeješ. Življenje je farsa.

Kaj to pomanjkanje humorja, nezmožnost oziranja vase, pomeni za igralce, za teater nasploh?

Teater izgublja tisti stik s publiko, ki ga je imel včasih. Morda so nekaj tega res prevzeli drugi mediji, televizija ima sedaj več dostopa. In kakovostna satirična oddaja je zlata vredna. A teater je seveda nekaj drugega. Če pomisliš, da lahko danes igraš Ivana Cankarja tako, kot ga celo v socializmu nisi mogel, ker zdaj je pa res aktualen. In me jezi, ker danes iz njegovih del poberejo le tisto, kar je najbolj pikro. Saj kakšne stvari je res napisal na hitro, z jezo, da bi pokazal tipično slovensko shizofrenost, zaplankanost, zahrbtnost, licemerstvo, ponižnost, konformizem. Nasprotje junaštva ni strahopetnost, nasprotje junaštva je konformizem. Da se prilagodiš in ostaneš.

In če kaj, je današnji čas idealen za konformiste.

Saj je vedno bil. Če samo pogledamo v zgodovino, tudi po prvi svetovni vojni so na Slovenca gledali kot na nebodigatreba, ki se vedno prilagodi in znajde. Tudi naši politiki so bili taki. Še glede edinega upora, ki se je zgodil, imamo različna mnenja. V tem je majhnost, ne v številu ljudi. V tem, da ti je človek, ki je iste narodnosti, a drugačnega političnega prepričanja, bolj tuj kot resničen tujec. To nas hromi, da bi imeli res pravo satiro. Satira mora biti pravočasna, takrat vžge.

Ampak je pa satira v najboljšem pomenu besede obrt, ki jo moraš obvladati. Če poznaš strukture humorja, lahko pokaš vice. Nam pa manjka distanca, drugi narodi jo imajo. Če se v Italiji ne delajo norca iz politikov, je, kot da jih ne bi bilo. Silvio Berlusconi je izdajal knjige z vici o sebi, konec koncev se mu je tudi popularnost s tem večala. Pri nas pa ne, noben politik nima kančka samoironije. Same svete krave so in po drugi strani so, ubogi reveži, neizmerno ranljivi, občutljivi, pa maščevalni ... Dokler ne bomo imeli humorja, ki bo določene stvari zrelativiziral, bo tako, kot je zdaj.

Mislite, da se je ob vseh verbalnih napadih sedanje ob-

lasti na umetnike, kulturnike morda koga prijel strah? Kako je potem ustvarjati v takem ozračju?

Definitivno. Včasih je bila prisotna cenzura, ampak pri pravi cenzuri so umetniki dosti lažje delali. Zveni paradoksalno, vam bom pojasnil. Dosti sem študiral o teatru v času fašizma v Italiji. Delovalo je več humoristov, med njimi Aldo Fabrizi, Toto, v Trstu je delal Angelo Cecchelin. Pred vsako filmsko predstavo sta imela dva komedijanta nastop, dialog, uverturo v film. Šlo je za kabaret, za humoristične vloške, rekli so mu *avanspettacolo*.

Ko je nastopil fašizem, so ustanovili ministrstvo za popularno (ljudsko) kulturo, kamor so spadali tudi komedijanti. Direktor oziroma danes bi rekli državni sekretar je bil Leopoldo Zurlò. On je imel grozno rad teater, ampak bil je pa tudi prepričan fašist. Pred predstavo so mu dali tekst v pregled in večinoma vanj ni posegal, če pa je, je velikokrat sam dopisal vanj tisto, kar je naredilo tekst politično primeren. Ampak komedijanti takrat niso imeli državne podpore, živeli so od tega, kar so tisti večer zaslužili. Če so jim prepovedali predstavo, so bili lačni. Zato so bili seveda malce previdni, vendar je humor dober le tedaj, če draži, ko ima tarčo. Cecchelina, ki je bil kot antifašist nenehno v zaporu, so recimo tolerirali. Le enkrat so ga cenzurirali, pri tekstu o napadu na Abesinijo, češ da ni bil iskren in je v tekstu gotovo nekaj skrite provokacije. Kdo ve, koliko take skrite provokacije se je vseeno pretihotapilo na oder.

Na neki način je bilo tedaj umetnikom lažje, ker so vedeli, kaj pričakovati. Popoldne si dobil odgovor in zvečer si lahko igral. Danes lahko delaš, kar želiš, ampak te bodo pa tožili. In potem imaš sitnosti, ves čas se bojiš, živčen si, čeprav zmagaš na sodišču. Na koncu si rečeš, *vaffanculo*, zakaj bi se dajal s tem.

In imaš samocenzuro.

In imaš samocenzuro, ki je hujša od vsake fašistične cenzure. Konec koncev je bila cenzura tudi pod komunizmom, in to kakšna! Ampak si imel vsaj jasno začrtano, česa ne pustijo, pa si pač našel drugo pot. Ko pa imaš sitnosti na sodišču, čeprav ponavadi izgubijo tožbo, za umetnika to ni dobro. Ampak tako je zato, ker so pri nas stvari nedorečene. Res smo smešni, butasti do amena.

Pred nekaj dnevi so mi iz teatra posredovali dopis nekoga, ki je po 35 letih od izdaje pesmi *Karlo Špacapan* besnel nad besedilom, češ, ali vem, kaj so partizani delali. Groza te zgrabi. So ljudje normalni? Kdaj se bomo premaknili od partizanov in domobrancev? Od cepljenih in necepljenih?

Ampak saj to vse gre na roko vsakokratni oblasti. Deli in vlada.

To bi šlo na roko tudi humoristom, če bi le ljudje znali narediti korak nazaj, ven iz sebe, pogledati, kakšni so videti. Ampak tega ne marajo.

Ker je to najtežje, zazreti se vase. Vsak se boji, kaj bo videl.

To je osnovna človeška higiena. Če se ne bomo zmogli prav zares nasmejati, se ne bomo nikamor premaknili. Naši narodni noši, recimo, ki je res fenomenalna. Kratke hlače na dolge bele gate so super (*smeš*). Ali pa Triglavu. Očitno se res tako med sabo plodimo, da bomo na koncu dobili tri glave. Nikogar ne spustimo noter. Zagamani smo.

Ste optimist, mislite, da se bodo stvari nekoč premaknile? S preskokom generacij, morda?

Pravijo, da je pesimizem stvar obveščenosti, optimizem pa stvar odločitve. Ne vem. Malo se premika. Prva beseda kulturnikov ponavadi je, da bi nas morala podpirati kakšna inštitucija. Kaj pa jaz vem. Spremeniti bi se morala najprej splošna klima. Humor bi morali jemati ne kot žalitev ali posmeh, temveč kot radost življenja.

Ampak za razumeti humor in se smejati sam sebi človek vendarle rabi predvsem določeno stopnjo inteligence.

Samoironija je znak inteligence, pa tudi prostega duha, ki je sposoben tega. Niso vsi sposobni tega. Ampak če bi veljala neka splošna kultura, da humor ni norčevanje ... Ko sem pisal *Pašjon*, so se najprej spravili name kristjani, češ da se delam norca iz vere. Pa da naj to naredim muslimanom, če upam. Ko sem ga objavil, so celo teologi rekli, da je po vseh principih. Potem so me pa napadli levičarji, zakaj nisem bil bolj kritičen do Cerkve. Sprava se bo zgodila edino tedaj, ko se bomo znali nasmejati drug drugemu. Nič prej.

Spomnim se, ko ste izdali *Porkaevo!* In ljudje v skladbi Izvirni greh niti kardinala Rodeta niso vsi prepoznali. Kako naj ima potem človek distanco, da bi se temu iskreno nasmejal?

So ga prepoznali, so ga. Ena globoko verna gospa mi je rekla, da ni nič narobe, da sem Rode tu nadel podobo boga. Gospod bog. Slovenci smo po eni strani pikolovski tam, kjer ne bi bilo treba. Ko bi se ljudje končno rešili frustracij ... Ampak se jih ne bodo, ker jih politika uspešno podpihuje.

Zdaj se je vse skupaj tako radikaliziralo, da je sprava nemogoča. Pozivanje k temu, da bodimo vsi prijatelji, je še najbolj smešno od vsega. Vemo, kam taki kompromisi pripeljejo. Vedno gredo na roko le tistemu, ki razdvaja.

Te ljudi bi bilo treba izolirati kot rakasto tvorbo, drugače ne gre. Ne daš mu hrane, da se ne more razraščati. Ker svet, veste, je blazno enostaven, če postaviš sebe kot neko absolutno pozitiviteto, kot da imaš le ti prav. Potem imaš sovražnike, ki te determinirajo, konstituirajo. In je življenje precej preprosto. Ampak hkrati pa tudi totalno kontraproduktivno in zelo škodljivo za celotno družbo. Vedno je pri nas važno le, proti čemu si, ne pa, za kaj. Za garnitura je 30 let po komunizmu še zmeraj protikomunistična. *Vaffanculo!* Komunist je danes nekaj, kot je bil včasih jud. In podobno v preteklosti veren človek – negativiteta sama po sebi. In tisti, ki so med socializmom hodili kot mulci dražit franciškane na Kostanjevico nad Gorico, gredo danes na Sabotin in uničujejo napis Naš Tito.

Pa smo spet pri konformizmu.

To je bolj oportunistem, iskanje koristi zase. Konformizem je, da ne narediš nič, temveč se raje prilagodiš. Ne greš na volitve, ker so vsi enaki. S tem pa tudi ne prevzameš nobene odgovornosti. Prihodnost zato ni videti svetla, po vsem Balkanu je tako čudno. Saj tudi Evropa ni kakšna velika perla, da ne bo pomote. Ampak najhuje pa je to, da če hočeš danes res biti varen pred fašizmom, moraš v Nemčijo, kjer z zakoni urejajo take ekstremizme.

Ste imeli vi kdaj kakšne težave s cenzuro?

S cenzuro niti ne. Morda bi se kdo spustil v kakšno tožbo, če bi se mu pustil sprovcirati, ampak se nisem. Je pa bil komentar pri Ivu Balili, češ da sem pisal o Ivu Hvalici, kar niti slučajno ni bilo res. Ivo Hvalica nikoli ni bil konvertit, pa karkoli si kdo misli o njem. Ivo sem za skladbo izbral zato, ker se rima na zanimivo, ušivo, krivo. Janez (takrat jih je bilo v politiki kar nekaj) se ne rima na nič, edino na danes (*smeh*). Pri Balili sem bilo malo oportunist torej. Ivo Hvalica je bil v to prav po nedolžnem stlačen. So se pa spravili name zaradi te skladbe dušebrižniki. Dobil sem pismo, ki ga še danes hranim, kjer mi nekdo očita, in niti ne tako zelo neznan človek, če res mislim kot v Balili, da če bom udaril Iva Hvalico, da ► bom dobil samo denarno kazen. Pa človek, to je pesem, to je vic!

Niti v gledališču ni nikdar nihče pritiskal na vas?

Ne, nikoli. Ko so ugotovili, da moje komedije dobro funkcionirajo, je bilo vse v redu. Sicer so na začetku govorili, da mojih pesmi nihče ne bo poslušal, da me ne bodo razumeli. Ampak jaz sem že pred tem veliko igral po gostilnah, vedel sem, da bodo dobro sprejete. Neki zelo znan kantavtor mi je nekoč na založbi dejal, da bi me vzeli, lepše oblekli, naredili iz mene zvezdo. Ogromno je bilo »dobronamer-nih«¹ nasvetov. Pri pesmih se je kdo kdaj napičil na kakšno besedo. Pri *Božični* je bila problematična banda ciganska, recimo. Pa nima nobene veze z Romi, Sinti, tako se pač reče. Eni so razvili teorijo, da je pesem *Čikorija in kafe* hvalnica patriarhalni družbi.

Resno mislite?

Ja, resno. Rekli so, da sem zakrit mačist in sovražnik žensk.

Mizogin kot Tolstoj?

Ta risanka Dušana Kastelica je sicer dobila več nagrad, tudi na feminističnem festivalu. Baje je ena članica komisije iz neke muslimanske države rekla, da je to to: »Mi imamo pregovor. Moški je glava, ženska je vrat.« Povsod se najdejo bedaki. Ko pokukaš malo ven, se bo spravil nate vsak, ki bo na tak način reševal svoje frustracije. Tisti, ki mi je pisal o Karlu Špacapanu, je pisal tako ihtavo, da je pozabil, da ima

vklopljen *caps lock*. Začetnice so bile z malimi, vse ostalo z velikimi črkami. Niti opazil ni tega v afektu. Ta pesem je stara skoraj 40 let, kje se je našel človek zdaj.

Ampak saj vas to ne gane, kajne? Ali pač?

Jasno, da imaš kakšen slab dan zaradi tega. Da te užali. Čisto neobčutljiv pri teh stvareh ne moreš biti, sicer nisi umetnik. Par dni lahko tuhtaš zaradi stavka ali dveh. Zaradi stavka, ki si ga je nekdo izmislil in je bil nemogoče krivičen. Čez čas pa se temu nasmeješ. Nič ne moreš za to, sam si si kriv, kaj pa si se lotil tega. Komedija je tragedija plus čas.

Da bi imel kdaj težave z oblastjo, to pa res ne. Zato sem malce zadržan do elitne umetnosti. Oblast si tako pravzaprav želi. Odrineš jo nekam, za elito, daš jim celo denar, da so tam, umaknjeni in delajo svoje. To je ena lepa oblika getoizirane umetnosti. Ne rečem, da morajo biti predstava, film, literatura ali likovna umetnost na prvo žogo, daleč od tega. Lahko so kot čebula, ko lupiš list za listom. Globlje ko greš, bolj se jočeš. Ali pa jeziš. Da pa se strinjaš s tem, da boš delal kar nekaj in to utemeljeval z ostalimi, ki prav tako počnejo kar nekaj, potem pa si med seboj še delite nagrade. Tu se mi pa pojavljajo dvomi. Ko pa je predstava drzna, si upa iti čez mejo, iritira, razjezi ljudi, to pa je odlično.

Koliko pa je sploh bilo takih predstav v zadnjih letih?

So. Ampak je tanka meja med težko razumljivostjo oziroma provokativnostjo in nečem, kar je samo sebi namen. In ljudje potem rečejo, aha, to pa ni zame. Ali pa imaš na drugi strani *stand up*, kjer je marsikaj, pa nikakor ne vse, zelo poceni in vprašljivo.

Zdi se mi, da pri nas najbolj vžge stand up predstava, ki ima v naslovu seks ali pa je zaigrana v štajerskem narečju. Sem preveč splošila?

V študentskem naselju sem v 80. letih nekoč našel fenomenalen plakat. Na veliko je pisalo seks! Seveda so si vsi nato prebrali še drobni tisk, kjer je pisalo: »Tipkam diplomske naloge za ...« (*smeh*) Razumem ljudi. Vzamejo tisto, kar lahko dobijo.

Neki intelektuallec tehnične smeri, rad jih imam, je nekoč pripovedoval: »V službi sem imel problem, ki sem ga moral rešiti v desetih minutah, pa bi za razmislek rabil vsaj en mesec. Rešil sem ga ves živčen, nato me je žena zvlekla v gledališče. In tam sem gledal dvourno predstavo, ki je kazala problem, rešljiv v petih minutah.« Treba je razumeti ljudi, s kakšnim razlogom gredo v teater in kaj pričakujejo od predstave. Vedeti morajo, kaj dobijo za karto. Če je koncert Modrijanov, potem veš, da bo žur. Domov ne boš prišel oplemeniten, niti ne boš vedel več o svetu. To govorim z vsem spoštovanjem do Blaža Švaba in njegove skupine, krasen izdelek glasbene industrije

so. Niso moja muzika, kot tudi Laibach niso. V današnjem svetu se pač moraš odločiti, ali si za Laibach ali Modrijane (*smeh*). Oboje zelo spoštujem.

Če torej kupiš karto, hočeš dobiti, kar si plačal, in nihče ti nima pravice vsiljevati nečesa drugega. Če kupiš kavo, pač ne moreš dobiti čaja! V gledališče greš z nekim namenom, čeprav pričakuješ, iščeš, da se bo tam nekaj zgodilo. Najboljša je predstava, na katero prideš z enim vprašanjem, kaj boš videl, nazaj pa prideš s stotimi vprašanji o sebi, svetu, človeštvu, družbi, življenju ... Velikokrat pa greš ven spet samo z enim vprašanjem: Kaj, hudiča, je bilo to, kar sem ravnokar gledal?

Ne verjamem v to, da mora biti umetnost neka hudo zapletena stvar, ki jo mora človek dolgo študirati, da sploh ima kaj od nje. Vsaka umetnost te že na začetku z nečim prevzame, nasmeje, iritira, razjezi. Ne more te pustiti vnemar. In ponavadi te in potem kolneš ženo, ker te je zvlekla v gledališče (*smeh*).

Zdaj je modno govoriti o tem, da igralec ni več gledalčev prijatelj. Kot bi človek, ki se odloči, da gre gledat predstavo, privolil iz mazo-hističnih, prosvetljenjskih razlogov v to, da ga bodo tam matrali. Da ga bodo spravili iz cone udobja, s čimer načeloma ni nič narobe. Ogromno stvari je, ki te spravijo iz cone udobja, že navadna hiša strahov v zabaviščnem parku. Obstajajo zelo kvalitetne stvari, ampak ko greš med široko publiko, lahko hitro zapadeš v plehkost.

Mislite, da so vas pustili pri miru, ker vaše mehko primorsko narečje ta oster humor omehča, učinkuje, kot bi z njim nekako spilili robove?

Dober humor te mora malo presenetiti, da šele čez sekundo ali dve ugotoviš, kaj je hotel avtor povedati. In smeh ima razoroževalen učinek. Spomnim se enega koncerta še zelo na začetku, zdaj se ne vtikajo več vame, ker sem že tako star, da spadam pod spomeniško varstvo (*smeh*). Bil je en gospod desnega političnega prepričanja in zelo skrben, kar se tiče verskih pravic, pa nisem prepričan, da je imel tudi v prejšnjem sistemu to isto prepričanje, ampak saj ni važno. V nastopu sem imel en skeč, ko igram, kako bog ustvarja Zemljo. Nič takega ni bilo notri. Gospod je sedel v prvi vrsti in se naglas smejal. Nakar me je potem obtožil, da želim verska čustva. Ampak – režal se je. Nikoli nisem žalil nobenih verskih čustev, dostikrat igram pred ljudmi, ki so globoko verni, pa nisem žaljiv. Ampak ta politikant je to moral reči, da se je konstituiral, shizofreno se je spravljal nad tematiko. Celo tedaj, ko je v nečem užival. To je ta konformizem, ta strahopetnost naroda. Edino, kar me še tako zelo živcira, je, ko ljudje na koncertih potegnejo ven telefone.

Da si ljudje na vaših koncertih to res upajo početi?

Da. Pridejo na koncert, potem bi pa radi vsem povedali, da so bili tam.

To mi res nikoli ni bilo jasno. Pred očmi se jim odvija življenje, pa ga raje gledajo skozi lečo.

To je postalo že bolezen. Včasih smo se smejali japonskim turistom, ki so vse snemali. V Be-netkah se nisi mogel mirno sprehajati, ker so se zaletavali vate. Danes smo vsi taki.

Vaši koncerti so vedno razprodani, karte je skorajda nemogoče dobiti. Kot bi v intimo dnevne sobe spustili nekaj prijateljev. Nekje so v šali zapisali, da ste se že pred 30 leti začeli pripravljati na obdobje koronavirusa.

Ko se je vse zaprlo, sem bil v istem položaju kot vsi ostali. Nastopam za 50 do 60 ljudi, ker je pač to komorna predstava. Govori se vse sorte, zakaj to delam, pa res ni nobene skrivnosti. Ne gre za to, da po principu teatra za elito dobim izbrance, ki so pred preštudirali tematiko. Moja publika je zelo raznovrstna, igram ljudem, ki še nikoli prej niso bili v gledališču. Morda potem gredo. In so razočarani (*smeh*).

Morda pa ne vsi, morda se najde kakšna svinja med biseri (smeh).

Tako je s humorjem, zdaj to lahko rečem. Meja pri meni je žaljivost. Pri Slovencih pa je to zelo relativno. Smo narod s posebnimi potrebami, to sem že večkrat dejal.

Hočete torej reči, da je manjša možnost, da boste nekoga užalili, če imate pred seboj 60 ljudi kot pa 150?

Razoroževalno je, če se smeješ in te slišijo drugi. Potem ne moreš reči, da sem naredil nekaj narobe, če se temu iskreno nasmejiš. Čeprav se pri Slovencih temu ne boš izognil, v rit se bodo ugriznili. Trmasti smo tam, kjer ni treba. Humor je taka stvar, da moraš pogoltniti tisti trnek, ga globoko použiti. Morda nekdo v to vabo ugrizne šele naslednji dan, ko se zamisli nad slišanim. To je potem stvar mojega dobro narejenega dela.

Očitno nekaj delate prav, glede na to, da so vaše predstave razprodane.

Očitno ne, očitno delam vse narobe ravno zaradi tega (*smeh*).

In potem za nameček še ljudje uživajo in se naglas smejijo ...

Smeh je katarza in jok prav tako. Nič čudnega, da se do solz smejemo, in obratno, da smo tako žalostni, da nam gre že na smeh. Že stari Grki so vedeli, da ljudje to potrebujemo. Ni kot filozofija ali esej, ki gresta vate prek racia. Smeh gre v človeka prek srca, prek čustev.

Umetnost, če je prava, je zelo podla stvar. Danes je važno sporočilo, ki ga da umetnost. Ko me kakšen novinar vpraša glede sporočila tega in tega, pravim, da če bi hotel dajati sporočila, bi delal na pošti. Jasno, da je notri ved-

no nekaj skrito.

Je lažje spraviti človeka v jok ali v smeh?

Morda je razlika v tem, da je jok intimna stvar. Razen v Severni Koreji nikjer ne moreš masovno jokati. Človek se bolj zazre vase, ko joče.

“Komedija je stvar zrelega razmišljanja. Vedno citiram Charlieja Chaplina, ki je dejal, da če gledaš življenje od blizu, je tragedija, od daleč pa komedija. Bolj ko greš proti koncu življenja, bolj se smeješ. Življenje je farsa.

“Pred nekaj dnevi so mi iz teatra posredovali dopis nekoga, ki je po 35 letih od izdaje pesmi Karlo Špacapan besnel nad besedilom, češ, ali vem, kaj so partizani delali. Groza te zgrabi. So ljudje normalni? Kdaj se bomo premaknili od partizanov in domobrancev? Od cepljenih in necepljenih?

Henri Bergson je o smehu dejal, da je reakcija na mehničnost, neživljenjskost. Ruski teoretik Vladimir Propp je pod vplivom marksizma o smehu govoril, da je masovna reakcija na nepravilnosti v družbi. Ko si v dvorani in bruhneš v smeh, vsa masa reagira na nekaj, kar je disfunkcionalno, ironično, in vsi se tega zavedajo. Gre za kolektivno gesto. Nekaj, kar bi morali Slovenci narediti bolj kolektivno, katarzično.

Kako zadržani smo, ko gre za smeh? Spomnim se neke vaše predstave, na kateri se je gospa pred mano obrnila nazaj in me začudeno pogledala, ko sem planila v huronski smeh, da je bilo na koncu nerodno meni.

Saj nismo tako zelo zadržani. Vsaki stvari se lahko smejiš, tudi najbolj grozni, le da je vse odvisno od distance in konteksta. Auschwitz in judovski vici. Zakaj ni bilo boga v Auschwitzu? Ker ni preživel selekcije (sme). Z določeno mero distance je lahko vse smešno, še tako tragične stvari. Seveda je za to potrebno imeti občutek, kdaj to lahko počneš. Humor ima podobno vlogo kot religija. Ukvarja se z absolutnimi rečmi, z absurdom človeškega obstoja. Ti si se rodil, noben te ni vprašal, ali bi se ali se ne bi. Umrli boš in nihče te ne bo vprašal, ali bi to rad. Vmes pa moraš odgovarjati za svoja dejanja. V čem je torej smisel? Če zaideš v hec, v ironijo, se osvobodiš. Ko imaš nasmejane ljudi okrog sebe in si še ti vir tega smeha, kaj sploh hočeš več. Smeh je osvobajajoč, a očitno imamo Slovenci raje, da nas imajo na povodcu, tako se bolje počutimo. Prebereš eno in drugo revijo, če želiš vedeti, kaj misli oziroma kdo si. Tak človek ni nikoli svoboden.

Meja pri humorju seveda mora biti. Na koncertu ne govorim blasfemij, ker je primitivno. Rečem pa marsikaj drugega. Ljudje so ustvarjali humor iz najbolj grdi, črni reči. Ker to grozo potem narediš manj nevarno, manj strahu vredno. Se pa smeha bojijo tudi kulturniki. Bojijo v smislu, če smeh je, potem mora biti le tisti visok, intelektualen, aristokratski.

Najbrž ima nekaj pri tem, kako gledate na življenje oziroma na vlogo humorja, tudi dejstvo, da živite ob meji?

Jasno. Meja je zmeraj en blagoslov. Opredeljuje in uči. Tudi humor je tu možen precej drugačen kot drugod. Tradicionalno je slovenski humor bolj okoren, klobasast. Naša prva gledališka igra po *Škofjeloškem pasijonu* je bila Linhartova *Županova Micka*, komedija, torej. Linhart je delal v dialektu, bil je blizu Mediteranu, poznal komedijo dell'arte. Dialekt je tisti, ki opredeljuje vsakega posameznika.

Je pa res, da ste bili v Novi Gorici vedno bolj skriti.

Okolica me niti ni sprejela. Ljudje že, kulturne institucije pa ne. Imel sem serijo koncertov na obali in čez mejo, ko me tu še niti povohali niso. Rekli so: »Naš je, nikamor ne bo ušel.« Da pa to ne boli, to lahko nekdo drug pravi. Jasno, da boli. Samo preden reagiraš, prešteješ do deset. Življenje je tek na dolge proge.

Na koncu dneva najbrž več šteje odobravanje publike kot pa katerekoli žirije?

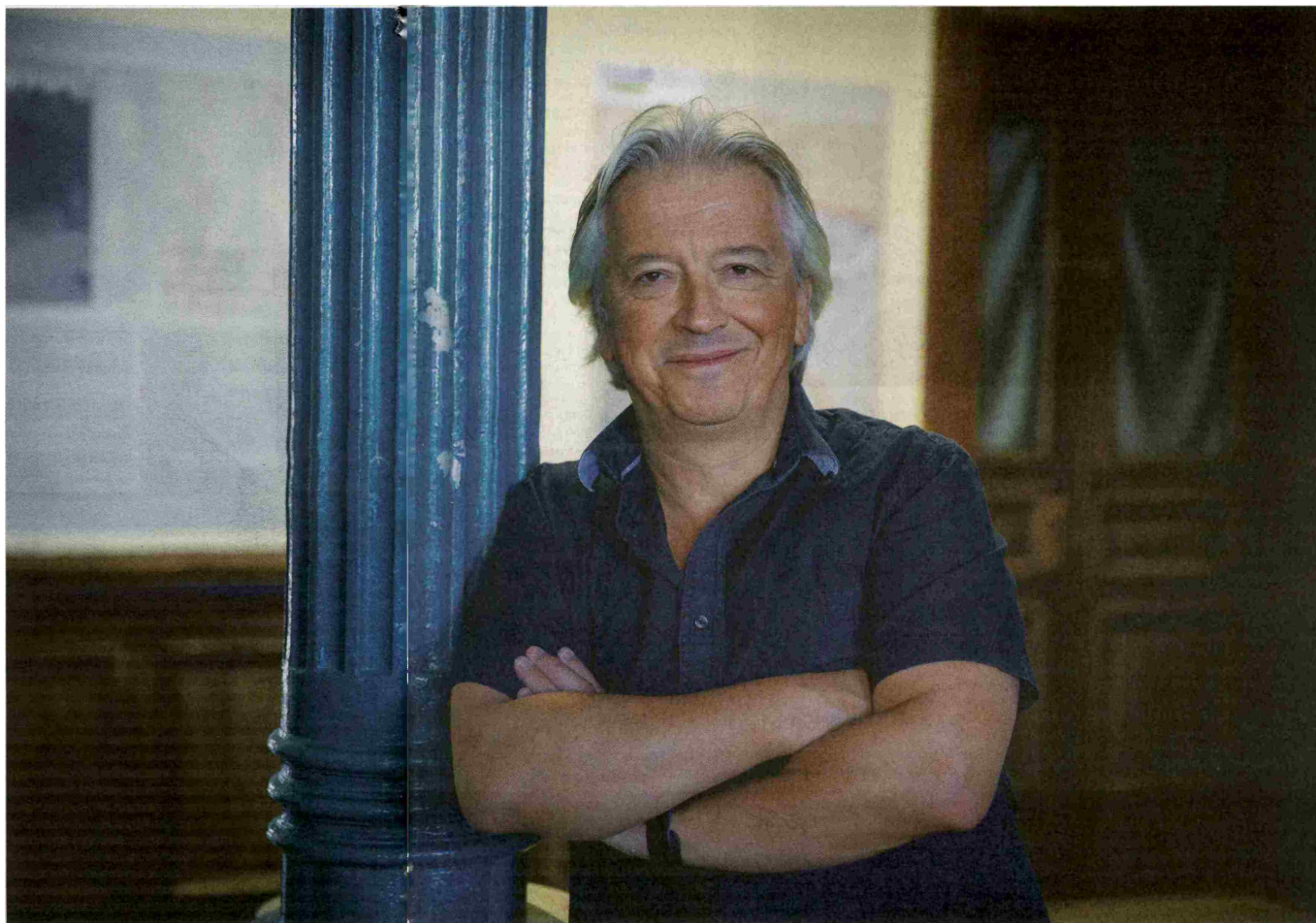
Na koncu šteje aplavz. Pa smeh, obrazi ljudi. Njihova hvaležnost. Ko se kasneje javijo in povedo, kako lepo so se imeli tisti večer. Ali pa, da so o nečem, kar sem povedal, še dolgo razmišljali. Tisti trnek, ko pride prav do konca, do želodca, prej, kot se zatakne, je pravo plačilo. V tem poklicu sicer nikoli nisi popolnoma prepričan, kaj bo uspelo. Gre za tisti zdrav stres, ki je boljši kot vsaka kava. Luciano Pavarotti je dejal, da tistih desetih minut pred nastopom ne bi privoščil niti najhujšemu sovražniku. Vsi dvomi pridejo, ampak sčasoma se naučiš, da tisti metulji v trebuhu letijo v formaciji (sme). V tistih desetih minutah te noben bog ne more rešiti. Je ena pokora, ki jo narediš vnaprej, še preden storiš »greh«. Potem je vse fino.

Kot eden redkih avtorjev niste nikoli podlegli pritiskom, kaj izdati in kdaj.

Vedno sem pri ljudeh prej preveril odziv. Tudi če ne bi bil zaposlen v SNG Nova Gorica, ne bi nič spreminjal. Potem bi bil to vedno kompromis. Zadnje mnenje so vedno poslušalci. S starostjo nekako uganeš, stopiš iz sebe v imaginarnega poslušalca, čeprav to zveni malce shizofreno. Poslušas. Potem je treba to v oštariji spraviti pred ljudi. Takrat dava z Davidom [Šuligojem] kontrabas v avto in greva.

“ V gledališču je najboljša predstava, na katero prideš z enim vprašanjem, kaj boš videl, nazaj pa prideš s stotimi vprašanji o sebi, svetu, človeštvu, družbi, življenju ... Velikokrat pa greš ven spet samo z enim vprašanjem: Kaj, hudiča, je bilo to, kar sem ravno gledal?

“ Še glede edinega upora, ki se je zgodil, imamo različna mnenja. V tem je majhnost, ne v številu ljudi. V tem, da ti je človek, ki je iste narodnosti, a drugačnega političnega prepričanja, bolj tuj kot resničen tujec. To nas hromi, da bi imeli res pravo satiro. Satira mora biti pravočasna, takrat vžge.

● Premiera veseloigre jrebika, štrudelj, ples pa še kaj, v kateri eno od vlog igra tudi Iztok Mlakar.
Foto Peter Uhan